

Daiva DAPKUTĖ

Ilgai laukta knyga apie Šviesą

Šviesa. Akademinio jaunimo sambūris Šviesa 1946–1949. Sambūris Šviesa 1949–1957.

Redaktorius Dr. Jonas Valaitis. Čikaga: Lituanistikos tyrimo ir studijų centras, 2006. 420 p.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę kilęs didžiulis susidomėjimas lietuvių išeivijos kultūros, literatūros istorija, kultūriniu paveldu bei jo pargabenimu į Lietuvą palaipsniui mažėja, užleisdamas vietą kitoms madingoms ir aktualioms temoms bei tyrinėjimams. Džiugu, kad vis dar pasirodo leidinių, skirtų išeivijos istorijai, bandančių atkreipti visuomenės dėmesį į naujus, netyrinėtus dalykus. Viena iš tokių mažiau tyrinėtų temų – Akademinis jaunimo sambūris *Šviesa* ir jo veikla Vokietijoje, kuriai skirta ir neseniai pasirodžiusi vieno iš šios organizacijos steigėjų ir narių Jono Valaičio¹ sudaryta knyga².

Kuo gi įdomi *Šviesos* organizacija? *Šviesos* sambūris Vokietijoje buvo viena didžiausių (po skautų ir ateitininkų trečia pagal narių skaičių) ir veikliausių jaunimo organizacijų, išvysčiusi plačią veiklą lietuvių visuomenėje, viliojusi ir traukusi akademinį jaunimą jungtis į jos gretas. *Šviesa* išsiskyrė kaip nauja organizacija, apjungusi nemažai lietuvių jaunimo emigracijoje, kėlus liberalizmo,

humanizmo idėjas, savo ideologinėse gairėse pasisakiusi už nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimą, Vakarų demokratinius principus bei plačiai suprastą humanizmą, pagrįstą žmogaus laisve ir dvasine toleran-

cija, kuri ne tik gerbia žmogų kaip pavienį asmenį, bet ir to žmogaus pasaulėžiūrinius įsitikinimus. Po Antrojo pasaulinio karo lietuvių akademiniam jaunimui, atsidūrusiam Vakarų Europoje, kilo egzistencijos, lietuviškos tapatybės svetimoje aplinkoje, savo kartos gyvenimo prasmės ieškojimo problemos. Jaunoji karta juto pareigą įprasminti savo veiklą, darbą ir gyvenimą,

prabilti „jaunu ir nauju“ balsu lietuvių politiniame-visuomeniniame gyvenime. Akademinio jaunimo sambūrio *Šviesa* susikūrimas Vokietijoje 1946 m. buvo savotiškas jaunosios kartos protestas prieš susidariusią situaciją ir savojo kelio paieška.

Šviesos skyriai steigėsi įvairiuose Vokietijos universitetiniuose miestuose ir netgi už Vokietijos ribų. Per trejus metus (1946–1949) Vaka-

rų Vokietijoje *Šviesos* sambūris išaugo į plačią akademinio jaunimo organizaciją su skyriais Tiubingene, Freiburge, Karlsruhe, Miunchene, Erlangene, Bonoje, Štutgarte, Hamburge, Goettingene (Vokietijoje), Paryžiuje (Prancūzijoje), Iverdene (Šveicarijoje), Pizoje (Italijoje), Stokholme (Švedijoje). Visi *Šviesos* skyriai buvo gausūs ir veiklūs. Suvažiavimai, stovyklos, iškylos, paskaitos, diskusijos, minėjimai, literatūros ir meno vakarai įtraukė narius į aktyvų sambūrio gyvenimą, viliojo naujus narius ir darė įtaką lietuviškai visuomenei.

Prasidėjusi masinė lietuvių emigracija iš Vokietijos DP stovyklų į kitus kraštus skaudžiai palietė ir *Šviesos* sambūrį. 1948–1949 m. *Šviesos* skyriai pradėjo kurtis Kanadoje, Australijoje ir JAV, o skyriai Europoje dėl narių emigracijos nustojo veikti. Didžiausi ir veikliausi skyriai susikūrė Niujorke ir Čikagoje, kur stengėsi tęsti Vokietijos laikotarpio kultūrinę, visuomeninę veiklą, rengti paskaitas, diskusijas, minėjimus. Vis dėlto *Šviesos* sambūris Amerikoje pradėjo prarasti kontaktą su naujai augančia studentijos karta ir neteko dominuojančių pozicijų tarp liberalaus jaunimo. Čia dalis liberalios studentijos liko greta *Šviesos* ir susibūrė į atskirą organizaciją – *Santarą*. Ilgainiui *Šviesa* ir *Santara*, atradę savo idėjų bendrumą, 1957 m. susijungė į Santaros-*Šviesos* federaciją.

Iki šiol vienas geriausių *Šviesos* istorijos pristatymų buvo vieno iš organizacijos narių Algimanto Gurecko rašyta organizacijos istorijos apžvalga³, turėjusi didžiulę įtaką tiek Jonui Valaičiui, tiek ir kitiems tyrinėtojams (šis Gurecko tekstas yra įtrauktas ir į naująją knygą p. 389–398). Be kelių autorių (daugiausia jubiliejinių) straipsnelių⁴, *Šviesos* organizacija iki šiol nebuvo sulaukusi didesnio tyrinėtojų dėmesio. Galbūt įtakos tam turėjo ir medžiagos trūkumas bei sudėtinga situacija dėl organizacijos archyvų. Yra išlikę archyvai iš *Šviesos* skyrių Amerikoje, Australijoje, tačiau apie įdomiausią ir intensyviausią laikotarpį – Vokietijoje veikusią *Šviesą* – medžiagos

nėra daug. Prieš keletą metų būnant Čikagoje ir kalbinant senuosius šviesiečius, dažniausiai paplitusi versija buvo istorija apie tai, kaip visi *Šviesos* archyvai dingę pakeliui iš Europos į JAV, o likusi medžiaga yra surinkta pas Joną Valaitį, kuris rašo knygą apie *Šviesos* istoriją.

Po daugiau nei dešimt laukimo metų 2006 m. pasirodžiusi knyga apie *Šviesą* buvo džiaugsmingai sutikta. Tiesa, pasirodžius taip ilgai lauktai knygai, pirmas asmeninis įspūdis buvo nusivylimas – nusivylimas, nes laukėm kiek kitokios knygos, t. y. išsamios *Šviesos* organizacijos istorijos, paremtos surinktais išlikusiais šaltiniais ir archyvais. Knyga bepasirodė esanti rinkinys įvairių tekstų apie *Šviesos* organizaciją bei skyrius, taip pat pačių šviesiečių rašyti tekstai, kurie buvo publikuoti „*Šviesos*“ žurnale.

Tikėjausi, kad Jonui Valaičiui pavyko surinkti daugiau archyvinės medžiagos ir ją pasinaudoti savo knygoje. Nors pratarmėje knygos sudarytojas rašo, kad knygoje buvo panaudoti protokolai, „atsivežti iš *Šviesos* centro Tiubingene, *Šviesos* skyrių Europoje (Bonos, Hamburgo, Erlangeno, Freiburgo, Štutgarto, Paryžiaus, Stokholmo) ir *Šviesos* skyrių už Europos ribų (Australijos, Čikagos, New Yorko, Klevelando, Naujosios Anglijos ir Toronto)“⁵, pervertus knygą taip ir lieka neaišku, kiek kokių protokolų ir dokumentų turėjo J. Valaitis, ruošdamas šią knygą. Matant, kaip smulkmeniškai į knygą yra sudėti įvairūs, kai kada ne tokie svarbūs net ir proginiai tekstukai apie *Šviesą*, kyla klausimas, ar sudarytojas galėjo nesudėti į knygą turimų dokumentų ir protokolų. Knygoje galima rasti tik *Šviesos* Šiaurės Amerikos srities 1957 m. suvažiavimo protokolą su rezoliucijomis (p. 360–367) ir informacijas iš spaudos apie *Šviesos* suvažiavimus⁶. Kodėl nebuvo sudėti kiti protokolai? Gal ankstesnių dokumentų ir protokolų nėra išlikusių? Deja, 2006 m. gruodžio 19 d. netikėtai mirus knygos sudarytojui Jonui Valaičiui, į šiuos klausimus daug sudėtingiau atsakyti.

Vis dėlto vertinant darbą pirmiausia reiktų atsiriboti nuo savų vilčių ir pageidavimų (ko norėtusi, kad toje knygoje būtų) vertinant tai, kas yra padaryta. O padaryta yra tikrai nemažai. Galbūt šio leidinio negalima būtų pavadinti istorija apie *Šviesą* (tikriausiai knygos sudarytojas tokio uždavinio sau ir nekėlė), tačiau surinkta didžiulė medžiaga ir informacija apie organizaciją, jos skyrius bei steigėjus ir iniciatorius, *Šviesos* veiklą tikrai pasitarnaus iševijos istorijos tyrinėtojams.

Knygą sudaro kelios dalys. Pradedama *Šviesos* ideologinėmis gairėmis ir atsišaukimu į visuomenę – t. y. dokumentais, kurie lėmė ir veikė organizacijos kūrimąsi bei veiklą. Po to yra skyrius, skirtas *Šviesos* ideologinėms gairėms, kur šviesiečiai (Margeris Jesaitis, Alina Pajaujytė-Staknienė, Jurgis Valaitis, Brononas Bušackis, Jurgis Jaks-Tyris, Algimantas Gureckas ir kiti) papunkčiui nagrinėja organizacijos ideologines gaires. Pasak M. Jesaičio, šios ideologinės gairės buvo išdava ilgų diskusijų, kuriose dalyvavo daug jaunų žmonių – studentų medikų, teisininkų, filosofų, gamtininkų, ekonomistų, varpininkų, tautininkų, socialistų, ateitininkų⁷. Ideologinės gairės bandė numatyti pagrindines kryptis jaunų žmonių kelio paieškoje, nurodant svarbiausius principus.

Šviesos sambūrio ideologinių gairių pagrindas buvo laisvės idėja, kuri buvo akcentuota keturiais aspektais: individualiniu, socialiniu, politiniu, tautiniu. Pagrindinis to laikotarpio uždavinys, numatytas *Šviesai*, buvo kova dėl Lietuvos išlaisvinimo ir lietuvių išlaisvymo emigracijoje. Visas sambūrio darbas turėjo būti orientuotas į Lietuvą, kaip pasiruošimas Nepriklausomybės atkūrimui. Kadangi šviesiečiai negalėjo realiai prisidėti prie rezistencijos, vykstančios Lietuvoje, jaunimui Vokietijoje teko kitas uždavinys – pasiruošti dirbti ūkinio, socialinio, techninio Lietuvos gyvenimo atkūrimui. *Šviesa* skatino akademinį jaunimą ugdyti tolerantiškumą, vieningumą, humaniškumą

ir plėsti savo dvasinį akiratį, kelti savo kultūrą. *Šviesa*, skirtingai nuo kitų akademinų organizacijų, centran pastatė laisvą žmogų, siekdama išugdyti profesiniai išlavintą, visuomeniniam darbui paruoštą, dvasiškai atsparią asmenybę. Esminis žmogaus laisvės principas, pagal šviesiečius, buvo tolerancijos įvairioms pasaulėžiūroms, kitaip galvojančiam principas, tolerancija ir pagarba žmogaus religiniams įsitikinimams.

Atskira knygos dalis skiriama *Šviesos* organizacijos ideologams, steigėjams ir iniciatoriams (Margerui Jesaičiui, Broniui Budginui, Brunonui Bušackiui, Algimantui Gureckui, Jurgiui Jaks-Tyriui, Petruui Jurkštui, Petruui Tunkūnui, Justinui Petkevičiui ir kitiems). Surinkta medžiaga ir pagrindiniai šių žmonių gyvenimo faktai, papildyti straipsniais apie šiuos asmenis, arba nekrologais po jų mirties, leidžia skaitytojui geriau susipažinti su mažai žinomais, kartais net ir negirdėtais žmonėmis, jų veikla. Įdėmesniam skaitytojui gal tik užklius, kad nežinia kodėl visi minimi asmenys knygoje tampa *Šviesos* „iniciatoriais“ ir „steigėjais“, net ir tie, kurie į organizacijos veiklą įsitraukia vėliau, pvz., Algimantas Mackus, į *Šviesos* veiklą įsijungęs tik JAV, knygoje taip pat tampa „iniciatoriumi“.

Viena vertingiausių ir įdomiausių knygos dalių yra tekstai apie *Šviesos* organizacijos skyrius Europoje, Australijoje ir JAV, *Šviesos* rengtas stovyklas Vakarų Vokietijoje. Apie *Šviesos* skyrius rašė įvairūs žmonės, informacija, žinoma, pateikiama labai nevienoda – apie vieną skyrių informacijos daugiau (pvz., apie Tiubingena, kuris buvo vienas iš akademinų jaunimo centrų Vokietijoje, kuriame buvo įkurtas akademinis jaunimo sambūris *Šviesa*), apie kitą mažiau, o apie *Šviesos* Italijos–Pizos skyrių rasime tik vieną sakinį (p. 333). Greta sausos faktinės informacijos galima skaityti ir platesnių tekstų apie lietuvių studentus ir jų gyvenimą Tiubingene (R. Sidrio), Erlangeno universitetą (I. Ašmytės) ar įdomų straipsnį apie šviesiečių nuotykius

organizuojant Čikagos „Margučio“ radijo literatūros laidą „Pelkių žiburėlių“ (D. Sruogaitės). Tai tikri „deimančiukai“, pagyvinantys knygą ir suteikiantys labai daug naujos ir įdomios informacijos.

Skaitant knygą susidaro įspūdis, kad tekstai rašyti ne vienu metu. Kadangi straipsnio parašymo data dažniausiai nėra nurodyta, tik iš turinio galima bandyti nuspėti, ar autorius apie *Šviesos* skyrių rašė jam dar veikiant, ar jį uždarius ir išemigravus į kitus kraštus, ar dar visai neseniai, Jonui Valaičiui renkant medžiagą šiai knygai. Tai yra didžiausias trūkumas, nes skaitant neaišku, kada rašytas tekstas ir kuo remiantis pateikiama viena ar kita informacija, skyriaus istorija. Labai gerai, jei Jonas Petras Kedys rašydamas apie *Šviesos* skyrius Erlangene ar Australijoje, prideda „pasinaudota: „Mūsų pastoge“, Australijos lietuvių metraščių ir savais Sydney prisiminimais“⁶⁸. Deja, tai tik reta išimtis. Tokios informacijos stoka dažnai erzina skaitytoją ir verčia jį tapti šiokiu tokiu detektyvu – pabandyti atspėti, kada rašytas tekstas ir koks tolimesnis skyriaus likimas, pvz., ar antraštė „Sambūrio Šviesa New Yorko skyrius 1950–1960“⁶⁹ reiškia, kad iki tada veikė skyrius (t. y. net ir po Santaros-Šviesos federacijos sudarymo), ar, kad tekstą autorius rašė 1960 m.?

Didžiąją knygos dalį sudaro įvairūs straipsniai, perspausdinti iš spaudos apie *Šviesos* organizaciją, ar įvairūs šviesiečių tekstai, spausdinti organizacijos leistame „Šviesos“ žurnale. Ši medžiaga, išsiblaškusi po įvairius leidinius, dabar sudėta vienoje knygoje ir pateikiama skaitytojui. Galbūt tik ne visada suprantama knygos sudarytojo pozicija parenkant ir sudedant tekstus. Be to, priekabiam skaitytojui, o ypač specialistui, ir čia dažnai užklius paprasčiausios informacijos trūkumas – nurodymo, kada ir kur šis straipsnis buvo skelbtas.

Nepaisant įvairių trūkumų reikia pasidžiaugti, kad tokia knyga pasirodė. Atliktas tikrai didelis darbas – surinkta medžiaga,

tekstai, nuotraukos, kurie daugeliui skaitytojų iki šiol buvo nežinomi ir sunkiai prieinami. Knyga ir joje publikuojami tekstai turėtų sudominti ne tik specialistus, tyrinėjančius lietuvių išėivijos istoriją, bet ir visus, besidominčius lietuvių gyvenimo svetur istorijomis. Deimančiukų šioje knygoje tikrai nemažai, reikia tik norėti ir mokėti juos surasti.

Nuorodos

1. Jonas Valaitis (1922–2006) – medicinos daktaras, 1940–1944 m. studijavo VDU mediciną, pasitraukęs į Vokietiją, studijas tęsė Tiubingeno universitete, 1949 m. persikėlė gyventi ir dirbti į JAV. Vienas iš *Šviesos* sambūrio Vokietijoje steigėjų, Santaros-Šviesos federacijos, ALT, Lietuvių fondo narys, aktyviai dalyvavęs lietuvių išėivijos visuomeniniame-politiniame gyvenime.
2. Šviesa. Akademinio jaunimo sambūris Šviesa 1946–1949. Sambūris Šviesa 1949–1957. Redaktorius dr. Jonas Valaitis. Čikaga: Lituanistikos tyrimo ir studijų centras, 2006. 420 p.
3. Tekstas, rašytas apie 1963 m., ilgą laiką buvo niekur neskelbtas, publikuotas tik 2007 m. Žr. Gureckas A. Šviesos sambūrio istorijos apybraiža // Akiračiai 2007, Nr. 2.
4. Valaitis J. Sambūris Šviesa // Akiračiai, 2000, Nr.1(315); Dapkutė D. Lietuvių išėivijos liberaliosios srovės genezė: politiniai – organizaciniai aspektai 1945 m. – šeštojo dešimtmečio pabaiga. Vilnius: Vaga, 2002, p. 160–179; Dapkutė D. Už žmogų, už laisvę ir už tėvynę. Sambūris Šviesa 1946–1957 m. // Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos, 2007, Nr. 3, p. 79–100; Bučinskytė I. Ateitininkų santykiai su A. J. S. Šviesa DP stovyklose // Oikos: Lietuvių migracijos ir diasporos studijos, 2007, Nr. 3, p. 101–109.
5. Šviesa, p. 5.
6. P. 336–338 spausdinamas tekstas iš „Šviesos“ žurnalo apie *Šviesos* 1948 m. jubiliejinį suvažiavimą Štutgarte.
7. M. Jesaitis. Akademinio jaunimo sambūrio Šviesa ideologija // Šviesa, p. 15.
8. Šviesa, p. 308, 339–403.
9. Ten pat, p. 369.